

نشر اینترنتی: فرصت‌ها و چالش‌های نشر کتاب در محیط شبکه جهانی وب

کیوان کوشا^۱

چکیده: در این مقاله، پس از مشخص کردن مهم‌ترین ارزش‌های افزوده شبکه جهانی وب برای نشر کتاب در قالب الکترونیکی نسبت به انواع چاپی، فرصت‌ها و چالش‌های انتشار کتاب در این محیط بررسی می‌شود. سپس مهم‌ترین مزایا و محدودیت‌های نشر کتاب در محیط وب برای ناشران بیان می‌شود. در پایان برخی از مهم‌ترین پایگاه‌های اطلاعاتی کتاب‌های رایگان در محیط وب و نیز فروشندگان کتاب معرفی می‌شوند.

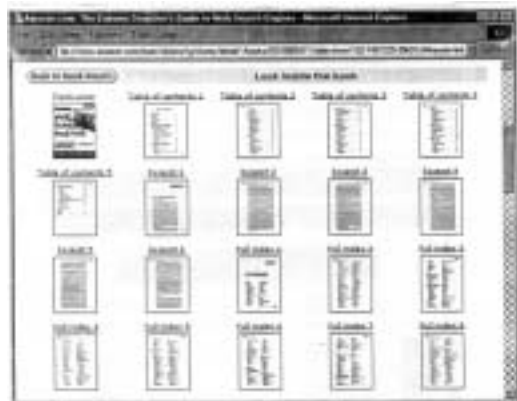
کلیدواژه‌ها: نشر اینترنتی، نشر کتاب، وب

مقدمه

تولید کتاب، از قرون وسطا آغاز شد و با اختراع چاپ در دهه ۱۴۵۰ میلادی وارد مرحله تازه‌ای به نام "انقلاب گوتنبرگ" گردید. از آن زمان تاکنون، پیشرفت‌ها و تحولات فناورانه

مهم‌ترین آنهاست که در این مقاله سعی می‌شود درباره تأثیر آن بر فرایند نشر کتاب‌های الکترونیکی بحث و بررسی شود. اختراع شبکه جهانی وب در اوایل دهه ۱۹۹۰، افق‌های جدیدی برای انتشار کتاب‌های الکترونیکی، نمایان کرد؛ به طوری که هم اینک برخی

ناشران از این محیط چندرسانه‌ای و فرامنتی برای انتشار و دسترس‌پذیری انتشارات خود استفاده می‌کنند و برخی دیگر در حال برنامه‌ریزی برای استفاده از این بستر الکترونیکی پویا هستند. با وجودی که بسیاری از صاحب‌نظران معتقدند، کتاب‌های چاپی همواره جایگاه خود را در میان خوانندگان و کتابخانه‌ها حفظ می‌کنند و ناشران همچنان فعالیت‌های خود را به نشر کتاب‌های چاپی معطوف خواهند کرد، شواهدی نیز مبتنی بر تمایل روزافزون ناشران برای عرضه کتاب‌های خود در قالب الکترونیکی از طریق محیط وب دیده می‌شود. از یک سو هزینه نسبتاً کمتر انتشار کتاب‌های الکترونیکی نسبت

شکل ۱. امکان مشاهده رایگان پیوسته ۱۷ صفحه از یک کتاب منتشر شده در سال ۲۰۰۱ از طریق سایت Amazon.com

در واقع، ناشران به این نکته مهم پی برده اند که چه از نظر رقابت با دیگران و چه از لحاظ پاسخگویی به نیازهای جامعه جدیدی از مخاطبان یعنی "خوانندگان اینترنتی"، چاره‌ای جز توجه به امکانات و قابلیت‌های نشر اینترنتی ندارند و ناچار به نقش آفرینی در این محیط هستند. این مقاله از دیدگاه نظری به فرصت‌ها و چالش‌های نشر کتاب در محیط وب می‌پردازد. بنابراین، به چگونگی عملیات اجرایی چنین فرایندی منطبق با وضعیت نشر کتاب در ایران که خود دارای مشکلات و پیچیدگی‌های

ناشران به این نکته مهم پی برده اند که چه از نظر رقابت با دیگران و چه از لحاظ پاسخگویی به نیازهای جامعه جدیدی از مخاطبان یعنی "خوانندگان اینترنتی"، چاره‌ای جز توجه به امکانات و قابلیت‌های نشر اینترنتی ندارند و ناچار به نقش آفرینی در این محیط هستند

به شکل چاپی، انعطاف‌پذیری و سرعت بیشتر برای روزآمدسازی و انتشار ویرایش‌های جدید، سهولت فروش، توزیع و خرید کتاب‌های الکترونیکی از طریق اینترنت، و از سوی دیگر افزایش روزافزون تعداد استفاده‌کنندگان از اینترنت و خوانندگانی که تمایل دارند از طریق رایانه، کتاب مورد نظر خود را پیدا و آن را مطالعه کنند، از مهم‌ترین عوامل انتخاب سیاست نشر اینترنتی از سوی برخی ناشران به شمار می‌آیند که در بسیاری

اخیراً سایت Amazon.com موافقت

برخی ناشران را برای مشاهده و مطالعه

رایگان چندین صفحه از کتب‌های

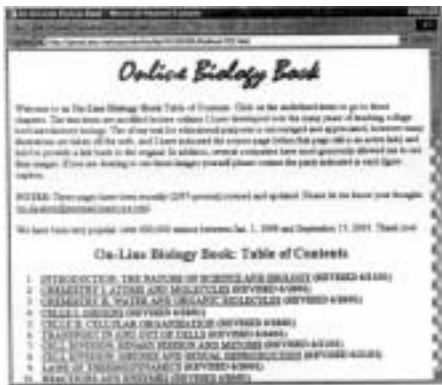
منتشر شده از طریق سایت خود،

کسب کرده است

موارد، دسترسی به کتاب‌های الکترونیکی از طریق وب مستلزم پرداخت هزینه تعیین شده از سوی ناشران است. با این حال، ناشرانی نیز نظیر Academic Press National وجود دارند که امکان مطالعه پیوسته و رایگان برخی عناوین کتاب‌های چاپی را در اختیار علاقه‌مندان می‌گذارند. در واقع نوعی تلاش از سوی برخی ناشران برای معرفی و آگاهی از محتوای کتاب‌ها دیده می‌شود. برای نمونه، اخیراً سایت Amazon.com موافقت برخی ناشران را برای مشاهده و مطالعه رایگان چندین صفحه از کتاب‌های منتشر شده از طریق سایت خود، کسب کرده است (شکل ۱).

و از این قبیل، علاوه بر قالب چاپی، بر روی لوح فشرده و نیز شبکه جهانی وب قابل دستیابی هستند. در سال‌های اخیر، ناشران منابع مرجع سعی کرده‌اند تا علاوه بر لوح فشرده، انتشارات خود را از طریق شبکه جهانی وب در محیطی فراگیرتر، ارزان‌تر و با قابلیت‌های چندرسانه‌ای و فرامتنی در دسترس طیف وسیعی از خوانندگان قرار دهند. این مقاله نیز قصد دارد به همین موضوع، یعنی ارزش‌های افزوده نشر اینترنتی و مزایا و محدودیت‌های آن بپردازد.

کتاب‌های الکترونیکی را می‌توان به دو صورت در محیط وب شناسایی کرد. برخی کتاب‌های الکترونیکی، شکل چاپی ندارند و فقط در قالب دیجیتال منتشر می‌شوند. همه فرایند نشر کتاب از زمان تالیف تا قرار گرفتن در محیط وب، به صورت الکترونیکی انجام می‌شود. بنابراین، چنین کتاب‌هایی را نمی‌توان در جهان چاپی و کتابخانه‌های سنتی یافت و از این لحاظ اثری منحصر به فرد به شمار می‌آیند. این بخش از عرصه نشر کتاب‌های الکترونیکی هنوز با مشکلات حقوقی، معنوی و اقتصادی روبه‌رو است (شکل ۲).

شکل ۲. نمونه فهرست مندرجات یک کتاب الکترونیکی منحصر به فرد که فقط در قالب دیجیتال منتشر شده است

فراوان است، اشاره نمی‌شود. بسیاری از مباحث مطرح شده در این مقاله برای وضعیت نشر کتاب در ایران آرمان‌گرایانه و رؤیایی است، ولی به هر صورت در این مختصر سعی می‌شود تا برخی امکانات محیط وب برای نشر کتاب‌های الکترونیکی مشخص شود.

۲. کتاب الکترونیکی چیست؟

کتاب الکترونیکی را به طور ساده می‌توان این گونه تعریف کرد: "ذخیره اطلاعات یک کتاب در قالب دیجیتال به صورتی که بتوان آن را بر روی صفحه رایانه مشاهده کرد". کتاب‌های الکترونیکی را می‌توان روی محمول‌های دیجیتالی نظیر لوح فشرده^۱، لوح فشرده دیجیتال^۲، شبکه جهانی وب و جز آن منتشر کرد. برای

کتاب‌های الکترونیکی را می‌توان به دو صورت در محیط وب شناسایی کرد. برخی کتاب‌های الکترونیکی، شکل چاپی ندارند و فقط در قالب دیجیتال منتشر می‌شوند. همه فرایند نشر کتاب از زمان تالیف تا قرار گرفتن در محیط وب، به صورت الکترونیکی انجام می‌شود. بنابراین، چنین کتاب‌هایی را نمی‌توان در جهان چاپی و کتابخانه‌های سنتی یافت و از این لحاظ اثری منحصر به فرد به شمار می‌آیند.

مثال، بسیاری از منابع مرجع نظیر دایرة المعارف بریتانیکا، دایرة المعارف امریکانا، فرهنگ وبستر، فرهنگ آکسفورد

2. CD-ROM
3. DVD

صفحه یا فصل به فصل آنها را مطالعه کرد. اکنون این سؤال مطرح است که انتشار کتاب در محیط وب چه ارزش افزوده‌ای و چه محدودیت‌هایی برای خوانندگان و نیز ناشران در پی دارد؟ در بخش‌های آتی به این سؤال پاسخ داده می‌شود.

۳. ارزش‌های افزوده‌ی نشر کتاب در محیط وب

فرایندهایی که ارزش‌های جدیدی به نشر کتاب در محیط وب می‌افزایند، عبارتند از:

۱-۳. دسترسی همزمان به نسخه‌ای واحد از کتاب الکترونیکی: محیط وب این امکان را در اختیار ناشران و نویسندگان قرار می‌دهد تا بتوانند نسخه‌ای واحد از کتاب‌های خود را به طور همزمان در دسترس تعداد بی‌شماری از خوانندگان قرار دهند و بدین ترتیب، در هزینه‌های گراف چاپ، صحافی و توزیع کتاب با شمارگان بالا صرفه‌جویی کنند. به تعبیر دیگر، فقط کافی است یک نسخه از کتاب تولید شود و در محیط وب در دسترس قرار گیرد، بدین ترتیب همه‌ی خوانندگان قادر خواهند بود به طور همزمان کتاب مورد نظر را مطالعه کنند. بدیهی است که این خود یکی از مهم‌ترین ارزش‌های افزوده‌ی محیط وب نسبت به کتاب‌های چاپی است. در دنیای چاپی باید برای هر خواننده، یک کتاب تولید شود که منجر به افزایش هزینه‌های انتشار می‌شود. اهمیت این موضوع هنگامی آشکار می‌شود که ناشری (به ویژه در کشور ما) توانایی مالی برای چاپ یک اثر با مخاطبان کم را نداشته باشد. این موضوع به ویژه در خصوص انتشار کتاب‌های تخصصی در کشور ما بیشتر به چشم می‌خورد؛ زیرا تعداد بسیار کمی از خوانندگان ممکن است آنها را خریداری کنند. محیط وب این امکان را به ناشران می‌دهد تا با کمترین هزینه ممکن، چنین منابعی را به صورت الکترونیکی در دسترس تعداد بی‌شماری از خوانندگان قرار دهند (شکل ۴).

بخش دوم از کتاب‌های الکترونیکی در محیط وب، در واقع شکل الکترونیکی نسخه‌های چاپی منتشر شده به شمار می‌آیند که ناشران آنها را از طریق محیط وب نیز دسترس پذیر کرده‌اند. این گروه کتاب‌های الکترونیکی به سرعت در حال توسعه و گسترش هستند (شکل ۳).

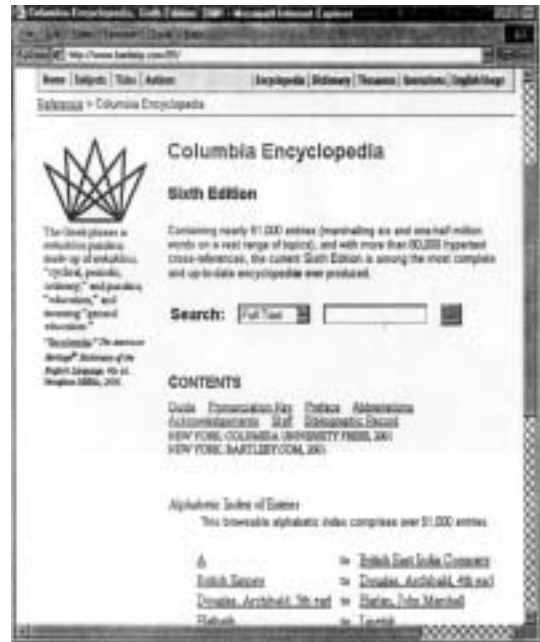

شکل ۳. امکان دسترسی به شکل الکترونیکی فرهنگ چاپی کمبریج از طریق وب

کتاب‌های الکترونیکی در محیط وب بیشتر در قالب HTML، PDF و یا متن ساده در دسترس قرار می‌گیرند. برای مطالعه برخی کتاب‌های الکترونیکی باید همه‌ی متن کتاب را به رایانه شخصی خود انتقال داد و یا صفحه به

محیط وب این امکان را در اختیار ناشران و نویسندگان قرار می‌دهد تا بتوانند نسخه‌ای واحد از کتاب‌های خود را به طور همزمان در دسترس تعداد بی‌شماری از خوانندگان قرار دهند و بدین ترتیب، در هزینه‌های گراف چاپ، صحافی و توزیع کتاب با شمارگان بالا صرفه‌جویی کنند.

علاوه بر متن، صوت، تصویر و ویدئو نیز در کتاب‌های الکترونیکی گنجانده شوند. در دنیای چاپی فقط می‌توان عکس‌های رنگی یا سیاه سفید را به کتاب اضافه کرد و امکان استفاده از صوت، انیمیشن و ویدئو به عنوان بخشی از کتاب و یا اطلاعات تکمیلی به منظور تفهیم هر چه بهتر مفاهیم وجود ندارد. چنین رویکردی امروزه به ویژه در برخی دایرةالمعارف‌ها و فرهنگ‌های موجود در محیط وب دیده می‌شود. تلفظ صحیح کلمات، استفاده از موسیقی، کلام، انیمیشن و ویدئو برای تشریح مفاهیم نوشتاری در کتاب‌های الکترونیکی به ویژه کتاب‌های کودکان از اهمیت به‌سزایی برخوردار است. محیط وب علاوه بر اینکه امکان افزودن اطلاعات چندرسانه‌ای را به قالب‌های مختلف می‌دهد، محدودیت اشغال فضای زیاد از حافظه رادر لوح‌های فشرده ندارد (شکل ۵).

شکل ۴. امکان مطالعه همزمان دایرةالمعارف کلمبیا توسط تعداد بی‌شماری از خوانندگان

۲-۳. افزودن اطلاعات چند رسانه‌ای: محیط چندرسانه‌ای وب، این امکان را می‌دهد تا به راحتی

تلفظ صحیح کلمات، استفاده از موسیقی، کلام، انیمیشن و ویدئو برای تشریح مفاهیم نوشتاری در کتاب‌های الکترونیکی محیط وب علاوه بر اینکه امکان افزودن اطلاعات چندرسانه‌ای را به قالب‌های مختلف می‌دهد، محدودیت اشغال فضای زیاد از حافظه را در لوح‌های فشرده ندارد

شکل ۵. نمونه یک کتاب قصه الکترونیکی برای کودکان همراه متن، صوت و انیمیشن در سایت BBC

۳-۳. امکانات جست‌وجوی اطلاعات: از طریق دیجیتالی کردن متن یک کتاب، می‌توان امکانات

شکل ۶ امکان جست و جو در متن کامل، یک فصل یا صفحه مشخص از یک کتاب الکترونیکی در سایت Academic Press National

گرفت. اگرچه، تهیه نمایه چاپی در انتهای کتاب، برای دسترسی به موضوعات مورد نظر بسیار ارزشمند است؛ ولی تهیه نمایه مناسب و کارآمد (نمایه نام اشخاص، نمایه موضوعی و جز آن) نیاز به صرف هزینه از سوی ناشر و بهره گیری از نمایه سازان متخصص و حرفه ای دارد.

جست و جوی مختلفی را برای کاوش یک یا چند کلیدواژه در متن کامل کتاب و یا در فصل و صفحه ای مشخص پیش بینی کرد. علاوه بر این، از طریق عملگرهای بولی (AND, OR, NOT) می توان جست و جوهای کارآمدی را برای دسترسی به اطلاعات در کتاب در پیش

مرتبط و تکمیلی ارجاع داد. برای مثال فرض کنید در متن اصلی یک کتاب الکترونیکی به سازمان ملل متحد، کتابخانه کنگره آمریکا و کتابخانه ملی ایران اشاره شده است. بدین ترتیب به راحتی می توان کلیدواژه های مذکور را از طریق قابلیت فرامتن فعال کرد تا خواننده در هنگام مطالعه کتاب الکترونیکی تنها با فشار دکمه "موشواره" بر روی کلیدواژه های مذکور به سایت سازمان ملل متحد (www.un.org)، کتابخانه کنگره آمریکا (<http://catalog.loc.gov>) و یا کتابخانه ملی ایران (www.nli.ir) دسترسی پیدا کند. چنین فرایندی می تواند برای دسترسی به فرهنگ ها، دایرة المعارف ها، اصطلاحنامه ها، راهنماها و دیگر منابع اطلاعاتی در محیط وب استفاده شود.

۴. برخی مزایای نشر کتاب در محیط وب برای ناشران در بخش قبل، به مهم ترین ارزش های افزوده نشر کتاب در محیط وب نسبت به شکل های چاپی اشاره شد. در این بخش سعی می شود تا مهم ترین مزایای نشر

ناشران می توانند از یک برنامه جست و جو که از خصوصیات و امکانات کاوش مناسب برخوردار باشد، به عنوان ابزار جایگزین نمایه کتاب برای جست و جوی اطلاعات در کتاب های الکترونیکی استفاده کنند. برای نمونه، در سایت National Academic Press می توان پس از انتخاب کتاب مورد نظر، کلیدواژه های دلخواه را در کتاب، یک فصل و حتی یک صفحه مشخص جست و جو و بازیابی کرد. چنین امکانی یکی دیگر از ارزش های افزوده کتاب های الکترونیکی به شمار می آید (شکل ۶).

۳-۴. انعطاف پذیری بیشتر برای اصلاح یا انتشار

ویرایش های جدید: محیط وب به ناشران و نویسندگان امکان می دهد تا به سرعت، حتی چند هفته پس از انتشار یک کتاب به اصلاح یا انتشار ویرایش های جدید اثر مورد نظر پردازند. انجام چنین فرایندی در محیط الکترونیکی بسیار سریع و کم هزینه است؛ زیرا در بیشتر مواقع بخش کمی از کتاب بازنگری می شود. این در حالی است که در کتاب های چاپی باید حتی برای اصلاح یک صفحه، همه کتاب را مجدداً به چاپ رساند که خود هزینه زیادی برای ناشر در پی دارد. یکی دیگر از ارزش های افزوده محیط وب برای نشر کتاب، ارائه ویرایش جدیدی از یک کتاب قبل از انتشار نسخه چاپی و توزیع آن در بازار نشر است. در واقع، از آنجایی که فرایند چاپ، آماده سازی و توزیع کتاب های چاپی بسیار زمان بر است، از طریق قرار دادن نسخه ای از کتاب در محیط وب می توان به سرعت ویرایش جدید را در دسترس خوانندگان مشتاق قرار داد.

۳-۵. ایجاد پیوندهای فرامتنی به منابع اطلاعاتی

مرتبط در وب: محیط فرامتنی وب، تحولی عظیم در ایجاد شبکه مفهومی میان صفحات و منابع اطلاعاتی مرتبط در اینترنت به وجود آورده است، به طوری که با استفاده از قابلیت فرامتن و ایجاد پیوندهای پویا میان صفحات یا سایت های وب، می توان کاربر را فقط با فشار دکمه "موشواره" بر روی کلیدواژه های پویا به منابع

کتاب های الکترونیکی را نمی توان

در پشت و پرتین کتاب فروشی ها

نمایش داد. این موضوع خود

یکی از مهم ترین موانع بر

سر راه بازاریابی و آگاهی رسانی

انتشارات الکترونیکی به طیف

وسعی از مخاطبان است.

کتاب در محیط وب از نظر ناشران بحث و بررسی شود

و به این سؤال پاسخ داده شود که چرا ناشران باید به سیاستگذاری و برنامه ریزی برای نشر تولیدات خود در محیط وب توجه کنند.

۱-۴. کاهش هزینه‌های تولید و چاپ کتاب:

همان‌طور که قبلاً اشاره شد، انتشار فقط یک نسخه از کتاب‌های الکترونیکی در محیط وب و دسترسی همزمان همه خوانندگان به آن، منجر می‌شود تا برخلاف کتاب‌های چاپی نیازی به انتشار شمارگانی بالا از یک کتاب نباشد. البته تهیه و قرارداد دادن یک کتاب الکترونیکی در محیط وب دارای هزینه‌های جانبی دیگری برای ناشران نظیر ثبت حوزه (Domani)، خرید فضا در محیط وب (Space Web)، طراحی صفحات وب (Web Design)، طراحی گرافیکی (Graphic Design)، حفظ و نگهداری سایت (Web Maintenance)، نوشتن برنامه جست و جو و پایگاه اطلاعاتی، ورود اطلاعات، خرید تجهیزات رایانه‌ای و شبکه و موارد دیگر است، ولی بسیاری از امکانات و تجهیزات فوق می‌توانند در نشر کتاب‌های الکترونیکی دیگر نیز استفاده شوند و در واقع فقط یک بار برای ناشر هزینه شوند.

۲-۴. عدم نیاز به فضای فیزیکی برای انبار کردن

کتاب: یکی از مشکلاتی که ممکن است ناشران با آنها روبه‌رو شوند، انبار کردن کتاب‌ها قبل از توزیع و نیز نگهداری نسخه‌های اضافی است. نشر کتاب در قالب الکترونیکی نیاز به فضای فیزیکی برای انبار کردن کتاب ندارد؛ زیرا همه اطلاعات در قالب دیجیتال ذخیره می‌شود. علاوه بر این، اگر محیط نگهداری کتاب‌ها از شرایط مناسبی نظیر رطوبت، گرما، نور و جز آن برخوردار نباشد، به نسخه‌های چاپی به مرور زمان آسیب خواهد رسید. ولی کیفیت اطلاعات دیجیتال همواره یکسان می‌ماند.

۳-۴. عدم نیاز به توزیع و ارسال کتاب به نقاط

دیگر: یکی از مشکلاتی که ناشران به ویژه در کشور ما با

آن روبه‌رو هستند، عدم توزیع سریع، مناسب و کم‌هزینه کتاب‌ها در شهرهای مختلف است. کتاب‌های الکترونیکی نیاز به توزیع و یا ارسال به نقاط دیگر ندارد، اما باید به نحو مناسبی خوانندگان را از انتشار آنها مطلع ساخت. چنین فرایندی می‌تواند از طریق مطبوعات، سایت‌های وب (نظیر Amazon.com)، پست الکترونیکی و تبلیغات چاپی انجام شود. به تعبیر دیگر، کتاب‌های الکترونیکی رانمی‌توان در پشت ویتترین کتابفروشی‌ها نمایش داد. این موضوع خود یکی از مهم‌ترین موانع بر سر راه بازاریابی و آگاهی‌رسانی انتشارات الکترونیکی به طیف وسیعی از مخاطبان است.

۴-۴. عدم برگشت کتاب از سوی کتابفروشان به

دلایل مختلف: از آنجا که تنها یک نسخه از کتاب الکترونیکی تولید می‌شود و در محیط وب در دسترس قرار می‌گیرد، ناشران هیچ‌گاه با مشکل برگشت کتاب از سوی کتابفروشان و توزیع‌کنندگان (نظیر عدم فروش، مشکلات چاپی و جز آن) روبه‌رو نخواهند شد.

۵-۴. سرعت بخشیدن به چرخه نشر کتاب: نشر

کتاب در قالب الکترونیکی بسیاری از موانع بر سر راه چاپ کتاب به صورت سنتی را از میان برمی‌دارد. برای مثال، دیگر نیازی به ارسال کتاب به چاپخانه، بررسی کیفیت چاپ، صحافی، توزیع و ارسال به کتابفروشی‌ها نیست. اما این موضوع هنگامی حاصل می‌شود که قبلاً سیاستگذاری صحیح و راهبردی برای نشر کتاب به صورت الکترونیکی انجام شده باشد.

۶-۴. خرید پیوسته کتاب: منظور از خرید پیوسته

کتاب^۴ این است که خوانندگان می‌توانند از هر کجا (داخل یا خارج از یک کشور) پس از مطالعه معرفی و یا نقد و بررسی کتاب، به سفارش و خرید آن اقدام کنند. یکی از محدودیت‌های شیوه‌های سنتی توزیع کتاب این

دسترسی به آثاری است که همه نسخه‌های چاپی آنها در بازار نشر به فروش رفته است و ناشر به دلایل مختلف دیگر اقدام به انتشار چاپ‌های جدید از آن نکرده است. به این گونه کتاب‌ها اصطلاحاً کتاب‌های خارج از چاپ^۵ می‌گویند. نشر کتاب در محیط وب این فرصت را به ناشران می‌دهد که هیچ‌گاه با مشکل به اتمام رسیدن نسخه‌های چاپی روبه‌رو نشوند و خوانندگان همواره بتوانند برای خرید کتاب مورد نظر اقدام کنند.

۴-۸. فرصت بیشتر برای انتشار عناوین بیشتر و

آثار تخصصی: تولید فقط یک نسخه کتاب در قالب الکترونیکی، دسترسی تعداد زیادی از خوانندگان به یک نسخه از کتاب به طور همزمان و موارد دیگر که به آنها اشاره شد، منجر به کاهش هزینه تولید کتاب می‌شود و بدین ترتیب ناشران فرصت بیشتری پیدا می‌کنند تا به انتشار عناوین بیشتری از کتاب‌ها به ویژه در زمینه‌های تخصصی بپردازند. به عبارت دیگر، امروزه دیده می‌شود که بیشتر ناشران خصوصی در کشور ما، به دلیل محدودیت‌های مالی تمایل دارند عناوینی را که مخاطبان بیشتری دارند به چاپ برسانند تا سود بیشتری کسب نمایند، نشر الکترونیکی در محیط وب تا حدودی می‌تواند ناشران را به سوی انتشار کتاب‌های تخصصی یا متعلق به نویسندگان ناشناخته سوق دهد.

۵. محدودیت‌های نشر کتاب در محیط وب

نشر کتاب در محیط وب، با محدودیت‌ها و موانع حقوقی، اقتصادی، فرهنگی و فناورانه نیز مواجه است که در این بخش به مهم‌ترین آنها اشاره می‌شود:

۱-۵. دسترسی به خط اینترنت و رایانه: یکی از اولین

محدودیت‌هایی که خوانندگان برای دسترسی به کتاب‌های الکترونیکی در وب با آن مواجه هستند، دسترسی به خط

است که خوانندگان مجبور هستند به کتابفروشی‌ها یا منابع معرفی کتاب مراجعه کنند و این در حالی است که این موضوع فقط شامل خوانندگان در یک منطقه جغرافیایی خاص می‌شود. در نظام خرید پیوسته کتاب از طریق اینترنت، هر کس از هر کجا و در هر زمان می‌تواند به سایت ناشر مراجعه کند و پس از مطالعه مقدماتی کتاب مورد نظر، به انتخاب و سفارش آن بپردازد. همین موضوع باعث می‌شود که ناشران بتوانند خوانندگان بیشتری را در مناطق جغرافیایی دیگر جذب نمایند و محدودیت‌های مکانی و فیزیکی را برای نمایش انتشارات خود از میان بردارند. ظهور سایت برجسته و شناخته شده Amazon.com نیز مبتنی بر این نیاز جامعه اطلاعاتی امروز است. هم‌اینک، تقریباً همه ناشران معروف و معتبر دارای سایت وب هستند و امکان خرید پیوسته انتشارات خود را می‌دهند. متأسفانه، اجرای این نظام در کشور ما به دلایل مختلف (نظیر عدم استفاده از کارت‌های اعتباری ملی و بین‌المللی و جز آن) با مشکلات و موانع بسیاری روبه‌رو است.

۴-۷. جلوگیری از تمام شدن نسخه‌های چاپی:

یکی از مشکلاتی که خوانندگان به ویژه برای خرید

در نظام خرید پیوسته کتاب از طریق اینترنت، هر کس از هر کجا و در هر زمان می‌تواند به سایت ناشر مراجعه کند و پس از مطالعه مقدماتی کتاب مورد نظر، به انتخاب و سفارش آن بپردازد.

کتاب‌های مرجع پر استفاده و کمیاب با آن روبه‌رو هستند،

اینترنت و رایانه است. در واقع، بسیاری از خوانندگان

مهم ترین مشکلات ناشی از استناد
به کتاب های الکترونیکی عبارتند
از: ناپدید شدن و یا از میان رفتن
اطلاعات در اینترنت؛ تغییر محتوای
اطلاعات در اینترنت؛ تغییر نشانی
دسترسی به منابع در اینترنت.

حتی در کشورهای پیشتاز در
نشر الکترونیکی هنوز موضوع
حق مؤلف کتاب های الکترونیکی
حل نشده است و ناشران و
نویسندگان با دیده تردید به
این موضوع می نگرند. موضوع
حق مؤلف و مالکیت معنوی
نشر کتاب در محیط وب را می توان
یکی از مهم ترین چالش ها و
موانع بر سر راه انتشارات
این گونه آثار در قالب الکترونیکی
به شمار آورد

از کتاب های الکترونیکی و سهولت تکثیر و چسباندن^۶
تمام یا بخشی از آنها، ناشران و نویسندگان را با مشکلاتی
مواجه ساخته است. در واقع ذخیره، تکثیر، تغییر و ارسال
الکترونیکی متون و تصاویر کتاب های الکترونیکی در
بسیاری از موارد به سادگی صورت می گیرد. حتی در
کشورهای پیشتاز در نشر الکترونیکی هنوز موضوع حق
مؤلف کتاب های الکترونیکی حل نشده است و ناشران
و نویسندگان با دیده تردید به این موضوع می نگرند.
موضوع حق مؤلف و مالکیت معنوی نشر کتاب در محیط
وب را می توان یکی از مهم ترین چالش ها و موانع بر سر
راه انتشارات این گونه آثار در قالب الکترونیکی به شمار
آورد زیرا که از جنبه های فناورانه، نشر الکترونیکی
پیچیده تر است و نیاز به سیاستگذاری کلان در سطوح
ملی و یا بین المللی دارد.

۳-۵. چگونگی فروش کتاب های الکترونیکی: این
سؤال مطرح است که چگونه می توان کتاب های
الکترونیکی را از طریق وب به فروش رساند. نحوه

به ویژه در کشورهای در حال رشد دارای امکانات فوق
نیستند و همین امر سبب شده است تا ناشران کتاب های
الکترونیکی، بخش عظیمی از خوانندگان بالقوه خود را
از دست بدهند. با این وجود در طی سال های اخیر، کاهش
روزافزون قیمت رایانه و هزینه اتصال به اینترنت، روزنه های
امیدی را به روی ناشران کتاب های الکترونیکی گشوده است.

۲-۵. حق مؤلف و کتاب های الکترونیکی: مسائل
مربوط به حق مؤلف کتاب های الکترونیکی حتی از
کتاب های چاپی چه برای ناشران و چه برای نویسندگان
بسیار پیچیده تر و مشکل سازتر است. استفاده غیرمجاز

6. Cut and Past
7. Pass Word
8. Scrolling

اینترنت. بروز چنین مشکلاتی باعث شده است تا برخی محققان برای استفاده و استناد نه تنها به کتاب‌های الکترونیکی بلکه به دیگر منابع اطلاعاتی در وب نیز با دیده تردید بنگرند.

۶-۵. نبود فهرستگان کتاب‌های الکترونیکی:

خوانندگان از طریق فهرست‌ها یا فهرستگان‌های ملی و بین‌المللی می‌توانند از کتاب‌های چاپی منتشر شده

فهرست یا فهرستگان ملی و

بین‌المللی مختص کتاب‌های

الکترونیکی در محیط وب وجود

ندارد و آنچه قابل دسترسی

است بیشتر مربوط به یک

ناشر یا سایتی خاص است.

آگاهی حاصل کند؛ حال آنکه یک فهرست یا فهرستگان ملی و بین‌المللی مختص کتاب‌های الکترونیکی در محیط وب وجود ندارد و آنچه قابل دسترسی است بیشتر مربوط به یک ناشر یا سایتی خاص است.

۷-۵. مسائل معنوی مربوط به نشر کتاب در قالب

الکترونیکی: شاید شما هم زمزمه‌های نابودی کتاب‌های چاپی در آینده و جایگزینی کتاب‌های الکترونیکی در کتابخانه‌ها را شنیده باشید و یا در برخی منابع خوانده باشید. امروزه، بسیاری از صاحب‌نظران نشر کتاب بر این باورند که هیچ رسانه‌ای نمی‌تواند جایگزین کتاب‌های چاپی شود. نشر کتاب به صورت الکترونیکی برخی لذت‌ها و جنبه‌های معنوی استفاده کردن و خواندن کتاب‌های چاپی را از میان می‌برد. لذت ورق زدن

پرداخت هزینه کتاب توسط خوانندگان، ارائه گذرواژه^۷ برای مشاهده کتاب و حفظ مالکیت آن، استفاده از کارت‌های اعتباری برای پرداخت هزینه کتاب از این مشکلات به شمار می‌آیند.

۴-۵. مشکلات مربوط به خواندن کتاب‌های الکترونیکی

دروب: خواندن متن کتاب بر روی صفحه نمایش رایانه نسبت به رسانه‌های چاپی دشوارتر است. تجربه ثابت کرده است که چشم انسان هنگام خواندن متون بر روی صفحه نمایش رایانه زودتر از رسانه‌های چاپی خسته می‌شود و خواننده نمی‌تواند نظیر کتاب‌های چاپی تمرکز لازم را داشته باشد. پایین و بالا بردن صفحه نمایش رایانه ۸ نیز برای دنبال کردن متن کتاب نسبت به ورق زدن یک صفحه از کتاب چاپی مشکل‌تر است و چشم انسان در بسیاری از موارد مطالب را گم می‌کند. علاوه بر این، نمی‌توان کتاب الکترونیکی در محیط وب را در هر وضعیتی (نظیر خوابیده و یا نشسته بر روی مبل راحتی) مطالعه کرد.

۵-۵. مشکلات استناد به کتاب‌های الکترونیکی:

ماهیت ناپایدار محیط وب همواره مشکلاتی را برای محققان به منظور استناد پایدار به منابع اطلاعاتی الکترونیکی در این محیط به وجود آورده است. امروزه، بسیاری از افراد، اینترنت را "کتابخانه مجازی" به شمار می‌آورند که امکان دسترسی به طیف وسیعی از منابع و پایگاه‌های اطلاعاتی را در زمینه‌های مختلف می‌دهد. حال این سؤال مطرح است که آیا نظیر "کتابخانه‌های حقیقی"، منابع موجود در این محیط همواره قابل دسترس هستند و بدون تغییر باقی می‌مانند؟ به تعبیر دیگر آیا به منبعی که دیروز در این محیط الکترونیکی استناد کرده‌ایم، فردا نیز می‌توان دسترسی پیدا کرد؟ مهم‌ترین مشکلات ناشی از استناد به کتاب‌های الکترونیکی عبارتند از: ناپدید شدن و یا از میان رفتن اطلاعات در اینترنت؛ تغییر محتوای اطلاعات در اینترنت؛ تغییر نشانی دسترسی به منابع در

وب سایت این انتشارات در حال حاضر می توان متن کامل بیش از ۲۵۰۰ کتاب معتبر و دانشگاهی و تخصصی را به صورت پیوسته در قالب PDF و HTML مطالعه کرد. کتاب های مذکور شکل الکترونیکی نسخه های چاپی منتشر شده هستند. ارزش های افزوده ای نظیر قابلیت بزرگ نمایی صفحات کتاب، جست و جو در متن کامل کتاب و نیز چاپ مطالب در این سایت پیش بینی شده است. یکی از قابلیت های منحصر به فرد سایت ناشر مذکور این است که می توان کلیدواژه های مختلف را در متن کامل، یک فصل یا یک صفحه مشخص از کتاب جست و جو کرد.

Online Text Collection. (www.ipl.org/reading/books):

این سایت امکان دسترسی رایگان به متن کامل بیش از ۱۷,۰۰۰ عنوان کتاب را می دهد. در این مجموعه الکترونیکی امکان جست و جوی کتاب های پیوسته به دو شیوه مرور تقسیمات موضوعی و نیز جست و جوی کلیدواژه ها پیش بینی شده است. متن کامل کتاب ها بیشتر در سه قالب Text، PDF، و HTML قابل دسترسی هستند.

The On-line. (<http://digital.library.upenn.edu/books>)

Books Page: این سایت امکان دسترسی به متن کامل ۱۴,۰۰۰ کتاب در قالب الکترونیکی را که شامل قانون حق مؤلف نیستند، می دهد. امکان جست و جوی نام مؤلف یا عنوان کتاب یا مرور تقسیمات موضوعی پیش بینی شده است.

Bartelby.com (<http://www.bartelby.com>): از طریق این

سایت می توان به متن کامل صدها عنوان کتاب مرجع و نیز آثار ادبیات کلاسیک به زبان انگلیسی دست یافت. این سایت در قالب چهار بخش جداگانه امکان دسترسی به متون و کتاب های پیوسته را می دهد.

۶-۲. کتابفروشی های پیوسته و منابع کتابشناختی

در وب

صفحات کتاب های چاپی، مطالعه کتاب هنگام خواب یا در هر حالتی که خواننده احساس آرامش و راحتی می کند، بردن کتاب با خود به مدرسه، سفر و یا محل کار و خواندن آن در هر زمانی که به آن احتیاج است، هدیه دادن و گرفتن کتاب، جمع آوری کتاب های هنری و چیدن آنها در قفسه کتابخانه شخصی به عنوان یک اثر ارزشمند و به یادماندنی، همه و همه از طریق "نشر الکترونیکی" یک اثر از میان خواهند رفت. انسان ممکن است بایک کتاب چاپی انس بگیرد و بارها آن را بخواند و از تماس با آن لذت ببرد و یا در حاشیه آن مطالبی را یادداشت کند که در جهان الکترونیکی امکان پذیر نیست. همچنین، بسیاری از افراد علاقه دارند به کتاب فروشی ها بروند و در میان قفسه های کتاب به مرور عناوین دلخواه بپردازند و آنها را ورق بزنند. حال آنکه دنیای دیجیتال، جهانی خشن، ناپایدار و شاید هم بتوان گفت "بی وفا" است. شما هر لحظه می توانید کتاب مورد علاقه خود را از قفسه کتابخانه شخصی بردارید و آن را مطالعه کنید، اما اگر دسترسی شما به خط اینترنت و رایانه محدود شود، نخواهید توانست کتاب الکترونیکی مورد علاقه خود را مشاهده کنید. مطرح شدن چنین مواردی، مربوط به طرف تاریک عصر دیجیتال و نشر اینترنتی است.

۶. پایگاه های کتاب های الکترونیکی و کتابفروشی های

پیوسته در وب

در این بخش مهم ترین پایگاه های اطلاعاتی قابل جست و جو و مرور کتاب های الکترونیکی رایگان در وب، و نیز کتابفروشی های پیوسته که از طریق آنها می توان به شناسایی و سفارش عناوین مورد نظر پرداخت، معرفی می شوند.

۶-۱. پایگاه های اطلاعاتی کتاب های الکترونیکی

در وب

National Academy Press (www.nap.edu): از طریق

Biblio Find (www.biblio.com): این سایت مدعی است که اطلاعات کتابشناختی بیش از ۱۶ میلیون کتاب نایاب و نیز مجلات را که امکان خرید آنها از طریق ناشران وجود دارد، پوشش می‌دهد. امکاناتی برای جست و جوی در این پایگاه از طریق نام مؤلف، عنوان، کلیدواژه و قیمت وجود دارد. Book Browser (www.bookbrowser.com): این پایگاه امکان مطالعه نقد و بررسی و عناوین کتاب‌هایی را که در آینده منتشر خواهند شد، می‌دهد. امکانات بسیار ضعیفی برای جست و جوی کتاب‌ها در این سایت پیش‌بینی شده است.

نتیجه

نشر کتاب در محیط وب، به طور فزاینده‌ای در حال مطرح شدن به عنوان یکی از بسترهای پویا و کارآمد برای اشاعه اطلاعات است. برخی ناشران از این محیط برای

Amazon.com (www.amazon.com): این سایت یکی از برجسته‌ترین و مهم‌ترین پایگاه‌های اطلاعاتی کتابشناختی در وب است که امکان جست و جوی کتاب‌های چاپی را از طریق نام مؤلف، عنوان، کلیدواژه در عنوان، موضوع، شماره استاندارد بین‌المللی کتاب و نام ناشر می‌دهد. در برخی موارد فهرست مطالب، معرفی و خلاصه‌ای از کتاب قابل دسترسی است. یکی از مهم‌ترین امکانات منحصر به فردی که اخیراً به این سایت افزوده شده است، جلب موافقت برخی ناشران برای نمایش رایگان چندین صفحه از کتاب‌های منتشر شده است.

Barnes Noble (www.barhessandhoble.com): این سایت یکی از بزرگ‌ترین پایگاه‌های اطلاعاتی کتابشناختی در محیط وب است که اطلاعات کتاب‌های چاپی، الکترونیکی و کتاب‌هایی که دیگر منتشر نمی‌شوند را در بردارد. قابلیت‌های جست و جوی ساده و پیشرفته برای دسترسی به اطلاعات کتاب‌ها شامل نام مؤلف، عنوان و کلیدواژه در نظر گرفته شده است. از طریق جست و جوی پیشرفته می‌توان عنوان کتاب، نام مؤلف، کلیدواژه‌ها، قیمت کتاب، شکل کتاب (شامل جلد کتاب، کتاب الکترونیکی و جز آن)، تعیین گروه سنی (بزرگسالان، کودکان، ۴ تا ۸ سال و دیگر موارد)، انتخاب بیش از سی موضوع مختلف و شماره استاندارد بین‌المللی کتاب را جست و جو و بازیابی کرد. این سایت امکانات جست و جوی بیشتری را نسبت به Amazon.com می‌دهد. توصیف و خلاصه‌ای از کتاب‌ها نیز در برخی موارد در دسترس است.

Deal Time (www.media.dealtime.com/books.html):

این سایت حجم کمتری از اطلاعات کتابشناختی کتاب‌ها را در بردارد و امکان جست و جوی اطلاعات کتاب‌ها را از طریق عنوان، مؤلف و شماره استاندارد بین‌المللی کتاب می‌دهد.

تعیین سیاست گذاری و خط‌مشی

راهبردی از سوی دست‌اندرکاران

نشر کتاب برای استانداردسازی

و آماده‌سازی نشر کتاب در

محیط وب، بیش از جنبه‌های

فنی و محتوایی انتشارات

الکترونیکی اهمیت دارد است.

انتشار کتاب‌های الکترونیکی استفاده می‌کنند و بسیاری دیگر در حال برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری برای استفاده

کرد. تعیین سیاست گذاری و خط مشی راهبردی از سوی دست اندرکاران نشر کتاب برای استاندارد سازی و آماده سازی نشر کتاب در محیط وب، بیش از جنبه های فنی و محتوایی انتشارات الکترونیکی اهمیت دارد است. به تعبیر دیگر، بدون داشتن سیاست مدون و چارچوب مشخص از سوی سازمان ها و نهادهای دولتی نظیر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی نمی توان انتظار داشت که ناشران خود به تنهایی بتوانند با موفقیت، فرایند نشر کتاب در محیط وب را که دارای پیچیدگی هایی بسیار فراتر از انتشارات چاپی است، در پیش بگیرند.

پیشنهاد می شود با برگزاری همایش های تخصصی و نیز اجرای طرح های مطالعاتی، تحقیقاتی و دانشجویی، جنبه های مختلف نشر کتاب در محیط وب و فرصت ها و چالش های موجود از دیدگاه خوانندگان و نیز ناشران بررسی شود و تبادل نظر صورت گیرد.

تاریخ دریافت: ۸۱۳/۱۳

از این محیط هستند. انتشار کتاب در محیط وب دارای ارزش های افزوده ای است که نمونه های چاپی فاقد آن هستند. در این میان، این موضوع اهمیت دارد که نویسندگان، ناشران و متخصصان نشر الکترونیکی از شیوه های ارزش افزایی به کتاب های الکترونیکی آگاهی داشته باشند و بتوانند از قابلیت ها و امکانات محیط وب به طور مؤثر و کارآمد استفاده کنند. باید تأکید کرد که هر یک از انتشارات الکترونیکی باید در سطوح گوناگون، یعنی محتوا و نیز جنبه های فناوری نظیر ویژگی های ساختاری، شیوه های دسترسی به اطلاعات، و جنبه های دیداری ارزیابی شوند. مسائل حق مؤلف کتاب های الکترونیکی، شیوه های فروش و محدودیت های دسترسی به رایانه و خط اینترنت از مهم ترین موانع بر سر راه توسعه این صنعت در حال رشد به شمار می آیند.

در حال حاضر، نشر کتاب در محیط وب در کشور ما رؤیایی بیش نیست؛ ولی در آینده نه چندان دور، مقوله ای خواهد بود که ناشران و نویسندگان به آن توجه خواهند